

MŰHELY

DIGITÁLIS EGYENLŐTLENSÉGEK A MAGYARORSZÁGI FIATALOK KÖRÉBEN*

NAGY Réka

Budapesti Corvinus Egyetem
H-1093 Budapest, Közraktár utca 4-6.; e-mail: rekanagy@yahoo.com

Összefoglaló: Jelen tanulmány egy speciális célcsoportban, a magyarországi internetet használó fiatalok körében végzett, a digitális egyenlőtlenségekkel kapcsolatos empirikus kutatás eredményeit mutatja be. Jelen tanulmányban bemutatott empirikus elemzés a digitális egyenlőtlenség modelljére épül, kiegészítve az elemzést olyan kulturális-kognitív tényezők vizsgálatba való beemelésével, mint az életstílus és tudásstílus fogalmak. Mind két fogalmat az új információs technológiák használatát meghatározó komplex fogalmaknak, független változónak tekintetem, amelyek azonban nem függetlenek az egyén társadalmi-demográfiai helyzetétől. Feltételezéseim szerint a tudásstílus és az életstílus fogalmakkal kiegészített vizsgálat jobban ragadja meg a digitális egyenlőtlenségeket, mint a hagyományos foglalkozási-jövedelmi vagy más rétegződési modellek.

Kulcsszavak: digitális egyenlőtlenségek a fiatalok körében, életstílus, tudásstílus, empirikus elemzés

BEVEZETÉS

Jelen tanulmány egy speciális célcsoportban, a magyarországi internetet használó fiatalok körében végzett, a digitális egyenlőtlenségekkel kapcsolatos empirikus kutatás eredményeit mutatja be. Az első fejezetben az empirikus kutatás elméleti háttérét, a digitális egyenlőtlenség modellt mutatom be röviden, valamint amellet érvelek, hogy az új technológiák használatának vizsgálatát érdemes kiegészíteni olyan kulturális-kognitív változókkal, mint az életstílus vagy tudástípus. A második fejezetben azt indoklom, hogy miért esett választásom az ifjúságra, a harmadik fejezetben a kutatási kérdéseket, hipotéziseket mutatom be. A negyedik fejezetben a kutatás eredményeit, az ötödik részben a következtetéseket összegzem.

* Az empirikus tanulmány részlet a szerző Digitális egyenlőtlenségek az ifjúság körében: mítosz vagy valóság? című PhD-disszertációjából. A teljes disszertáció megtekinthető a következő oldalon: <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/89/>.

A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTÉRÉRŐL RÖVIDEN

Jelen tanulmány empirikus jellegéből adódóan a kutatás elméleti háttérére, röviden utalok csupán.¹

Az információs társadalommal kapcsolatos egyik legerőteljesebb kutatási irány az, amely a kommunikációs technológiákhoz való hozzáférésben és használatban a társadalmi egyenlőtlenségekre fókuszál. A kezdeti kiindulópont az innovációk terjedésére született diffúziós modellek és az ahhoz kötődő digitális szakadék (hozzáférők versus hozzá nem férők) fogalma (elsősorban Norris 1999, 2001) jelentik.

Az új kommunikációs technológiákhoz való hozzáférés dichotóm megközelítését ért bírálatokat követően a hozzáférés egyenlőtlenségeinek vizsgálatát árnyaltabb megközelítések váltották fel, amelyek a formális internet-hozzáféréssel rendelkező személyek közötti különbségeket (digitális egyenlőtlenségek) is a kutatás tárgyává teszik.

A digitális egyenlőtlenség legátfogóbb fogalmának megalkotása során DiMaggio és Hargittai elsősorban a klasszikus szociológiai egyenlőtlenségvizsgálatok fogalmatárához közelítik az elemzéseket, másodsorban pedig – tágabb keretet adva a kutatásnak – az internet társadalmi hatásainak vizsgálatát is szükségesnek tartják (DiMaggio–Hargittai 2002; Hargittai 2002, 2003; DiMaggio et al. 2001).

A legfrissebb kutatási eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy az új technológiák kapcsán sem a radikális változásokra, sem a jelenlegi viszonyok konzerválódására számító álláspontok nem helyesek; az új kommunikációs technológiák a már megindult társadalmi folyamatokat erősítik fel; a folyamatban lévő változások kiteljesedéséhez járulnak hozzá, és hatásukat a működésben lévő erők felerősítésén keresztül fejtik ki (felerősítés modell: Agre 2002; Calhoun 1998).

A digitális egyenlőtlenség modellje átvéve a felerősítési modell alapkoncepcióját, egyrészt áthelyezi a hangsúlyt az elemzésekben a hozzáférésről a felhasználás minőségét jelző változók vizsgálatára, másrészt az információs technológiák és a társadalom közötti viszony átgondolására készlet. Ezen elképzelés szerint az új technológiák és a társadalom közötti kapcsolat sokkal inkább „együttfejlődő” (co-evolutionary), mint kauzális (DiMaggio et al. 2004).

Jelen tanulmányban bemutatott empirikus elemzés a digitális egyenlőtlenség modelljére épül, amelynek értelmében a digitális egyenlőtlenségeknek legalább öt dimenzióját kell meghatározni a valódi egyenlőtlenségi mechanizmusok regisztrálásához: az eszközök minőségét, a használat autonómiáját, a használathoz nélkülözhetetlen készségek és tudások meglétét, a társadalmi támogatást és a használat céljának dimenzióit.

A digitális szakadékkal kapcsolatos elemzések már korán felhívták a figyelmet arra, hogy a hozzáférés egyenlőtlenségeit kulturális-kognitív tényezők is okozzák (Wilson 2000; Warschauer 2002; Rogers 1995; Rét 2002). E korábbi kutatási eredményekből kiindulva a digitális egyenlőtlenségek vizsgálatába érdemesnek tartottam beemelni az *életstílus* és a *tudásstílus* fogalmakat.

Mindkettőt az új információs technológiák használatát meghatározó komplex fogalmaknak, független változónak tekintetem, amelyek azonban nem függetlenek az egyén társadalmi-demográfiai helyzetétől. Feltételezéseim szerint a tudásstílus és az

1 Az empirikus kutatás elméleti háttérét részletesen tárgyaltam a *Szociológia Szemle* 2007-es 1–2. számában.

életstílus fogalmakkal kiegészített vizsgálat jobban ragadja meg a digitális egyenlőtlenségeket, mint a hagyományos foglalkozási-jövedelmi vagy más rétegződési modellek.

Az *életstílus* vizsgálatát a posztindusztriális (vagy információs) társadalmakban bekövetkező individualizáció indokolja. Az individualizációs folyamatok nyomán jelentős mértékű *társadalmi és kulturális eróziós és evolúciós folyamatok* indulnak meg, s ennek következtében többek között az életstílusok pluralizálódása figyelhető meg.²

Ezeknek megfelelően a posztindusztriális (információs, illetve tudás-) társadalmakban bekövetkező individualizáció során az egyének cselekedeteiben és életvezetésében háttérbe szorul a társadalmi osztályhoz való tartozás. Az individualizáció során mind nagyobb szerepet kap az egyéni választás, a „normalizált” életutak helyett mindinkább a „választásos” életutak válnak jellemzővé (Kohli 1990), de ez nem minden rendezőelv, minden társadalmi intézmény megszűnését, hanem ezeknek az átalakulását jelenti.

A *tudásstílusok* esetében Angelusz Róbert és Tardos Róbert (1991, 1992) kulturális-interakciós rétegződésmodelljét, illetve Ferge Zsuzsának (1980, 1984) és Fritz Machlupnak (1962, 1984) a tudástípusokra vonatkozó elméleteit tekintetem kiindulópontnak.³

Úgy véltem, hogy a magyar szociológiában gazdag hagyománnyal rendelkező kulturális-interakciós rétegződéskutatás újrafelfedezése és előtérbe helyezése hozzájárulhat az információs kor tudásstílusainak feltérképezéséhez, a társadalmilag releváns újfajta tudások, illetve tudásstruktúrák eloszlásának és a különböző tudásstílusok mentén létrejövő differenciálódásnak a meghatározásához. Feltételezésem szerint az új információs technológiák használatában fellelhető eltérések (digitális egyenlőtlenségek) magyarázatához érdemi adalékkal szolgálhatnak az eltérő tudásstílusok.

A KUTATÁS CÉLCSOPORTJA: AZ IFJÚSÁG

Az empirikus elemzésben egy szűkebb réteg, az ifjúság technológiahasználatát vizsgáltam.

A digitális egyenlőtlenségek vizsgálatát az ifjúság körében több ok is alátámasztja.

Az első okot *a fiatalok és az új technológiák közötti viszony* szolgáltatja: mivel az új technológiákhoz való hozzáférést és használatot leginkább az életkor határozza

- 2 Az életstílussal kapcsolatos kutatásoknak/definícióknak a nemzetközi szakirodalomban és Magyarországon gazdag hagyományai vannak. Jelen írásban e szerteágazó hivatkozásokra részletesen nem térek ki, de itt megemlítem a fontosabb szerzőket: M. Weber, M. Kohli, U. Beck, G. Schulze, S. Hradil, Losonczi Á., Utasi Á., Róbert P.
- 3 Angelusz és Tardos (1991) empirikus kutatásaikban több mint száz elemi változó bevonásával a tudásfajták három „stílusrendjét” különítették el, amelyek kombinációi a kulturális-kommunikációs rétegződésben eltérő pozíciókat határoznak meg. E három stílusrend: kognitív-instrumentális tudás, kapcsolatteremtő-önreprezentációs tudás és szimbolikus-reprezentációs tudás. A három stílusrend „produktuma” alapján strukturálódik: a kognitív-instrumentális tudás a tárgyias természetű tevékenységekben mutatkozik meg, a kapcsolatteremtő-önreprezentációs tudás eredménye a személyes hatás, a kapcsolatok kiterjedése, a szimbolikus-reprezentatív tudás eredménye a saját társadalmi pozíció hatékony kifejezése, érvényesítése, az identitás erőteljes bemutatása. Ugyan mindhárom tudásstílus esetében nagy szerep jut az egyéni készségeknek, a szocializációs intézmények mégis jelentős mértékben hozzájárulnak a birtoklásukhoz.

meg, ezért a fiatal generációk kiemelt célcsoportjai az információs társadalommal kapcsolatos elméleteknek és empirikus vizsgálódásoknak.

Ugyan a fiatalok nagyobb mértékben férnek hozzá az új technológiákhoz, és intenzívebben használják azokat, mint az idősebbek, mégis az „internetgeneráció” és a „cyberkid” fogalmak csupán mítosznak bizonyultak. A fiatalok technológiahasználatával kapcsolatos hazai és nemzetközi kutatások eredményei azt támasztják alá, hogy a fiatalok között is egyenlőtlen a szélesen értelmezett informatikához való hozzáférés és használat, és ez az ő köreikben is újfajta esélyegyenlőséghez vezethet (Ifjúság 2000; Török 2001; Facer–Furlong 2001; Keegan 2004; Gábor et al. 2003).

A fiatalok szélesebb körű technológiahasználatából kiindulva azt feltételezhetjük, hogy körükben már nemcsak a hozzáférés differenciál, hanem a használat intenzitása, célja és milyensége. Következésképpen *lehetőség nyílik a felhasználás módjait illető árnyaltabb különbségtételre, ezáltal pedig a digitális egyenlőtlenségekkel kapcsolatos elemzésekre is.*

Az ifjúság mint célcsoport választása mellett szól az is, hogy *a globális kapitalizmus (információs társadalom) meghatározó jelenségei* (foglalkoztatási problémák, polarizálódás, társadalmi feszültségek, közösségvesztés, az identitás bizonytalanságai) *kiemelten érintik a generációs újratermelés feltételeit és körülményeit.* (Gábor 2003; Z. Karvalics–Molnár 2004).

A fiatalok körében mutatkozó digitális egyenlőtlenségek vizsgálata előrejelzésekkel szolgálhat arra nézve is, hogy a technológiai diffúzió egy előrehaladottabb fázisában hogyan alakulhatnak Magyarországon a digitális egyenlőtlenségek.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK, HIPOTÉZISEK, MÓDSZERTAN

A digitális egyenlőtlenség kiegészített modelljének öt dimenziójából egyet, *a használat céljait* emeltem ki, kutatási kérdéseim e dimenzióhoz kötődnek.

Ugyan az új technológiák pozitív vagy negatív kimeneteleivel explicit módon nem foglalkoztam, a kutatási kérdések megválaszolásától azt vártam, hogy implicit módon hozzájárulnak az új technológiák társadalmi hatásaival kapcsolatos vitákhoz is.

A korábban bemutatott *digitális egyenlőtlenség problémafelvetéseire, kutatási agendájához kapcsolódóan*, empirikus elemzéseke alapozva, jelen cikkben a következő két kutatási kérdést vizsgálom:

1. A fiatal korosztályok körében, a szélesebb körű hozzáférésből adódóan értelmet nyer annak vizsgálata, hogy a kezdeti egyenlőtlenségek kiegyenlítődnek-e, vagy az „információs társadalomhoz tartozó tárgyak és *skillek* maguk is tovább generálják az egyenlőtlenségeket?” (Tardos 2002). *A fiatal korosztályok esetében megfigyelhetőek-e az internethasználat eltérő válfajai, és ha igen, milyen társadalmi-demográfiai, infrastrukturális, valamint életstílusbeli tényezők határozzák meg ezeket az eltéréseket?*

2. A számítógépes tudás milyen helyet foglal el a különböző mértékben releváns tudástípusok között, és relevanciájának megítélésében milyen társadalmi-demográfiai különbségek figyelhetők meg? E kérdés megválaszolása bizonyítékokat szolgáltat arra vonatkozóan, hogy az információs vagy tudástársadalomban milyen tudástípusok bizonyulnak értékesnek, relevánsnak. Ezen kívül lényeges kérdés az is, hogy *az új tech-*

nológiák használatában fellelhető eltérések egyértelműen kötődnek-e az eltérő tudáspraxisokhoz. Az eltérő tudástípusok meghatározzák-e a felhasználás jellegét?

Egy fontos kérdés merül fel az életstílus és tudásstílus magyarázó változókként való alkalmazásai során. Mivel az információs technológiák használata mára már az életstílus és tudásstílus integráns részévé vált, a használatban tetten érhető különbségek hogyan magyarázhatók olyan változókkal, amelyeket részben a magyarázandó változók alkotnak? A válasz az új kommunikációs technológiák újszerűségében és a sajátos célcsoportban keresendő. Tekintettel arra, hogy az életstílus és tudásstílus fogalmak kidolgozásakor az új kommunikációs technológiák még nem voltak jelen, a tipológiák megalkotásában sem szerepelhettek. Ily módon elméletileg is fontos megvizsgálni azt, hogy az új információs technológiák eltérő használata milyen életstílus- és tudásstílus-típusokhoz kapcsolódik.

További kutatás tárgyát képezheti az életstílus és tudásstílus változók egy közös modellben való szerepeltetése, a kapcsolatuk vizsgálata.

Az életstílussal, tudásstílussal kiegészített magyarázó modellek alkalmazását a speciális célcsoport melletti választás is indokolja. Az életstílus fogalmának tárgyalásakor röviden kitértem a vertikális versus horizontális rétegződés problematikájára, azaz azon elképzelésekre, melyek szerint a hagyományos jövedelmi-foglalkozási stratifikációs vagy osztálymodellek egyre inkább érvényüket veszítik. A hagyományos társadalmi rétegződési struktúrák eróziója, az életutak diverzifikálódása, az életstílusok pluralizálódása kiváltképpen érvényes a fiatalok körében. Ennek következtében előre jelezhető, hogy a fiatalok technológiahasználatában fellelhető eltérések a hagyományos modellekkel kevésbé, az életstílussal, tudásstílussal kiegészített modellekkel jobban megragadhatók.

Hipotézisek

Az első kutatási kérdéssel kapcsolatos hipotézis:

H1: Az új kommunikációs technológiákkal kapcsolatos egyenlőtlenségek magasabb penetrációs és használati szint esetén a használat jellegében érhető tetten, azaz a felhasználás céljait tekintve egyértelműen elkülöníthetők bizonyos felhasználói motívumok, és egyes motívumok magasabb gazdasági-kulturális erőforrásokhoz és eltérő életstílusokhoz köthetők, mint mások.

A második kutatási kérdéssel kapcsolatos hipotézis:

H2: Az internetet használó fiatalok nem képeznek homogén réteget, legalábbis ami az általuk relevánsnak, értékesnek gondolt tudásfajtákat illeti. A preferált tudások alapján meghatározott tudástípusok egyértelműen elkülöníthetők, és az internethasználat különböző válfajai összefüggésben állnak az egyes tudástípusokkal.

Módszertan

A megfogalmazott kutatási kérdések vizsgálatát és a hipotézisek tesztelését egy rendelkezésre álló adatbázis másodlagos elemzésére építettem. A kutatást – 19-29 évesek perspektívaképe – a Marketing Centrum készítette 2002-ben a Miniszterelnöki Hi-

vatal megrendelésére. A *19–29 éves fiatalok perspektívaképe* című kutatásban összesen 2000 véletlenszerűen kiválasztott, 1975 és 1985 között született fiatalt kérdeztek meg. A kutatásba 959 internetező fiatalt vontak be. Az adatbázis reprezentálja a 19-29 éves, internetező fiatalokat.

DIGITÁLIS EGYENLŐTLENSÉGEK A FIATALOK KÖRÉBEN

A kutatási kérdések megválaszolása során először az internethasználat tipológiáját vizsgáltam. Majd az empirikus vizsgálatba bevont fiatalokat életstílus és tudástípus szerint szegmentáltam. Harmadik lépésként magyarázó modellek (regressziós elemzések) segítségével arra kerestem a választ, hogy az egyes internethasználói típusokat milyen módon határozzák meg az egyéni életstílus, tudástípus és más társadalmi-demográfiai változók.

Az internethasználat tartalmi vonatkozásai – tipológiák kialakítása

Az internethasználat tartalmi vonatkozásait a felhasználás céljain keresztül lehet megragadni. Az internet alkalmazásai, fejlesztései közül talán a kapcsolattartási funkció a legkorábbi, és ez a felhasználás jellegében is visszatükröződik. A 19–29 évesek közül legtöbben kapcsolattartásra, e-mailezésre használják az internetet. A második leggyakoribb felhasználási cél az erőforrás-bővítésnek tekinthető tanulással, munkával kapcsolatos információkeresés, harmadik az aktuális, napi információk keresése. Az internet információszerzésben betöltött szerepének fontosságát már számos elemzés jelezte (Angelusz et al. 2005). Ezen alkalmazás korai megjelenése az interneten mint komplex technológián belül nagymértékben hozzájárulhatott ahhoz, hogy a felhasználói célokban ilyen előkelő pozíciót foglaljon el.

A rekreációs, szórakozási célú felhasználás a fiatalokra jellemzőbb, mint az idősebbekre, ez nemcsak életkori sajátosság, hanem azzal is összefügg, hogy a fiatalok életkorukból adódóan később kezdték el használni az internetet. A szórakozási funkciók az internetalkalmazások közül később jelentek meg, nagyrészt kötődnek a szélessávú internetelés terjedéséhez, valamint az üzleti szféra egyre erőteljesebb internetes jelenlétéhez. Az üzleti szféra megjelenése nemcsak a szórakozási célú internetes felhasználásnak kínál egyre szélesebb terepet, hanem a hagyományos elektronikus szórakozási tartalmakat is integrálja, a filmek, zenék letöltésétől kezdve a rádiós és televíziós tartalmak kínálatáig. Ezáltal maguknak az internetes alkalmazásoknak a fejlődése is nagymértékben meghatározhatja azt, hogy a különböző korosztályokhoz tartozó felhasználók milyen online tevékenységeket részesítenek előnyben.

Ahhoz, hogy a továbbiakban a tartalmi vonatkozások, a felhasználás motívumai magyarázhatóak legyenek, a vizsgálatba bevont 10 felhasználási célt főkomponens-elemzés segítségével rendszereztem (1. táblázat). Ezzel 3 felhasználói motívumot sikerült elkülöníteni:

1. A *rekreációs motívum* valószínűsíthetően a szélessávú, az internettechnológián belül is később megjelenő célokhoz, a letöltés és a játék tevékenységéhez köthető.

2. Az *információszerző-erőforrásbővítő felhasználói motívum* a kapcsolattartási, informálódási funkciókhoz köthető.

3. Az *instrumentális-üzleti felhasználói motívum* a legkevésbé jellemző, az internet használatában legnagyobb bizalmat igénylő területekhez, az online bankoláshoz, hivatalos ügyek intézéséhez, illetve az online vásárláshoz kötődik.

1. táblázat Az internethasználat felhasználói motívumai
– főkomponens-elemzés eredménymátrixa

	Főkomponensek		
	„rekreációs” motívum	„információszerző- erőforrásbővítő” motívum	„instrumentális” motívum
	21,7%	16,2%	11,8%
Zeneszámok letöltése	0,853	-0,031	0,086
Játékok/filmek letöltése	0,795	0,050	0,023
Szoftverek letöltése	0,611	0,235	0,304
Játék	0,520	-0,145	-0,091
Információk/tanulás/munka	-0,033	0,667	0,114
E-mail	-0,043	0,664	0,038
Napi hírek/tájékozódás	0,037	0,627	0,206
Banki, illetve hivatalos ügyek intézése	0,001	0,197	0,728
Chatelés	0,341	0,441	-0,510
Online vásárlás	0,217	0,180	0,476
Sajátérték	2,17	1,62	1,18

Megjegyzések:

N = 959

Összes magyarított hányad: 50%

Életstílus-csoportok kialakítása

Az empirikus elemzés során – a rendelkezésre álló adatok függvényében – az életstílus tág értelmezéséből indultam ki, egyaránt szem előtt tartva az anyagi, illetve a kulturális aspektusokat.⁴ Ennek megfelelően az életstílust az anyagi fogyasztás, a tevékenységek/magatartások, valamint az értékrendszer organikus egységeként definiáltam és vizsgáltam.

Mind a négy dimenzió esetében első lépésben főkomponens-elemzés segítségével tártam fel a fogyasztási, szabadidő-eltöltési, értékstruktúrákban megfigyelhető, illetve a zenehallgatással kapcsolatos rendező motívumokat, majd e motívumok alapján hierarchikus klaszterelemzés segítségével meghatároztam a körvonalazódó életstílus-csoportok számát, és K-Means klaszterelemzés segítségével alakítottam ki e csoportokat.

4 Az életstílus e komplex megközelítésében Utasi Ágnes (1982) munkáit tekintetem mérvadónak.

A fogyasztás szerkezete – fogyasztói státusok

A fogyasztás szerkezetén keresztül történő életstílus-csoportok meghatározásai a társadalmi helyzet demonstrálását, az önreprezentációt és a hasonló pozícióban lévő más személyek felismerését egyaránt kiemelik. A fiatalok esetében a fogyasztásnak hangsúlyosabb szerep jut, rájuk egyre jobban hat a fogyasztási kényszer, már csak abból kiindulva is, hogy körükben a fogyasztást erőteljesen propagáló média fontosabb szocializációs csatorna.

A 19–29 éves, internethasználó fiatalok fogyasztási mintázatainak feltérképezésére főkomponens-elemzést használtam. A főkomponens-elemzés során csupán két főkomponenst sikerült egyértelmű módon elkülöníteni:

1. A társasági élethez és a látványos sikerhez köthető az első fogyasztási motívum, amelyet „*társas és szórakozás-orientált*” motívumnak neveztem el. E fogyasztási motívum kialakulásában a bulizás, szórakozás, mobiltelefonra költés, a ruha- és cipővásárlás, az autófenntartás, üdülés, nyaralás volt meghatározó.

2. A második főkomponens a mindennapok fenntartása és otthoni élet fogyasztási területhez köthető. Az „*otthoni élet*” fogyasztói motívumnak elkeresztelt főkomponens kialakulásához döntő módon járultak hozzá az alapszükségletek kielégítését jelző, a lakhatáshoz és az étkezéshez köthető fogyasztások. A kialakult modell szerint e főkomponenshez tartoznak az otthoni élethez kapcsolható fogyasztási típusok, a háztartási felszerelésekre, valamint bútorra, lakberendezésre fordított költsékek (11. táblázat a *Mellékletben*).

Hallgatott zenei műfajok

A fiatalok identitásának meghatározó része a hallgatott zenei műfaj. Következésképpen az életstílusuk leírásában megkerülhetetlen a hallgatott zenei műfaj vizsgálata. A fiatalok zenei ízlésének elemzését 9 zenei műfaj-kategória felhasználásával végeztem el. A hallgatott zenei műfajokat főkomponens-elemzés segítségével három komponensbe sikerült rendezni. Az első főkomponensbe a rockzenei műfajok, a másodikba az elit (jazz, komolyzene, népzene) műfajok, a harmadikba a „populáris” műfajok sorolódtak. (12. táblázat a *Mellékletben*).

Szabadidő-eltöltés

A szabadidő-eltöltésben megfigyelhető eltérések feltárására, rendszerezésére, akárcsak a fogyasztás és zenehallgatás esetében, főkomponens-elemzést használtam (13. táblázat a *Mellékletben*). Három főkomponenst sikerült többé-kevésbé egyértelmű módon elkülöníteni.⁵

1. Az első főkomponens kialakulásában az olyan „magas” kultúrához köthető tevékenységek, mint a komolyzenei koncertek, színház, kiállítás, múzeumok, könyvesbolt látogatása játszottak szerepet, ezért „*magaskultúra-orientációnak*” neveztem el.

2. A második főkomponens létrejöttében a legnagyobb szerep a partik, diszkók, kávézók, kocsmák látogatásának, a mozizásnak és a könnyűzenei koncerteknek jutott, ezért e komponenst „*szórakozásorientációnak*” neveztem el.

3. A harmadik főkomponens az egészséges életmód, a fittség és a természetbarát-ság jegyében született meg, ezért „*egészségorientált*” szabadidős tevékenységnek kereszteltem el. Az elemzés eredményei visszaigazolják azt a – felnőtt lakosság körében is megfigyelhető – tendenciát, mely szerint a jó fizikai kondíció, a szépség, a fittség egyre fontosabb egyéni és társadalmi értékke válik. E tevékenységek középpontjában végső soron a szépség fenntartása, az egészség megőrzése, a harmonikus élet kialakítása, azaz a testtel való foglalkozás, az egészséges test kultusza áll (Featherstone M.1995).

Az internetet használó fiatalok értékstruktúrája

A 19–29 éves, internetet használó fiatalok életstílusainak meghatározásában az értékek struktúráját is vizsgáltam. Az értékek vizsgálatában a kiindulópontot az az elképzelés képezte, hogy az értékek individuális és nem kollektív egységek, vagyis az egyéni életvezetéshez kapcsolódnak és ez különösen érvényes azon átmeneti történelmi időszakokban, amikor a korábbi bizonyosnak ítélt életvezetési minták megrendülnek, elbizonytalanodnak, problémássá válnak, ekkor nagyobb szerep jut az individuális választásoknak.

A kilencvenes évek közepétől kezdődően az ifjúságszociológiai kutatások a fiatalok körében, akárcsak a teljes népesség körében (Füstös–Szokolczai 1999) is regisztrálták a materialista értékrend középpontba helyeződését, amely nemcsak az anyagi javak megszerzését és az előmenetelt jelentette, hanem a fogyasztás, a fogyasztási státus növekvő szerepét is (Gábor 2002). A „konzervatív” fordulatként is értelmezett értékrendváltás nem jelenti egyértelműen a posztmaterialista (pontosabban önkifejező) értékek háttérbe szorulását a fiatalok körében. Valójában a magyar fiatalok értékrendjének átalakulását leginkább a személyes útkereséssel, új értékrend keresésével

5 Három változó több főkomponens kialakulásában is szerepet játszott. Mivel olyan változókról van szó, amelyek a kérdezettek számára többféleképpen is értelmezhetőek voltak, úgy véltem, nem hagyhatók ki az elemzésből. A más műfajú filmklubok, mozik, vagy könnyűzenei koncertek látogatása egyaránt lehet jellemző a magas kultúrára fókuszáló és a szórakozásorientált személyekre. Az uszodába, strandra járás is – más-más konnotációkkal – egyaránt jellemezheti a szórakozásorientált és az egészségorientált életmódot előtérbe helyezőket. E három változót úgy tekintettem, mint „híd”-változókat, amelyek összekötik az eltérő irányultságokat.

ragadhatjuk meg, hiszen a magyar fiatalokra jellemző a tradicionális, immateriális vagy a materiális értékrend egyidejű követése. Az értékrend ilyenszerű bizonytalanságát számos kutatás empirikusan is bizonyította.

A vizsgálatba bevont 13 értéket főkomponens-elemzés segítségével rendeztem, három markánsan elkülönülő értékstruktúrát ragadva meg.

1. Az első főkomponens kialakulásához vegyes értékek járultak hozzá a legnagyobb mértékben. E komponensben helyet kaptak olyan hagyományosnak tekinthető értékek mint a család, biztonság. Ugyanakkor ehhez a főkomponenshez tartoznak a posztmaterialista értékeknek tekinthető igaz barátságok, és a belső harmónia is. Minden valószínűséggel e főkomponensben a korábbi magyarországi értékutatásokban regisztrált „privát szféra” értékeit, az emberi kapcsolatokat, érzelmeket és a személyiséghez való ragaszkodást kifejező irányultságot sikerült regisztrálni. Ebből kiindulva az első főkomponenst „*privát szférához köthető értékeknek*” neveztem el.

2. A második főkomponens kiválóan képezi le a fiatalok új értékrend utáni kutatását, kialakulásában egyaránt szerepet játszanak az olyan hagyományos értékek, mint a nemzeti érzés, a rend, a társadalom számára hasznos élet, valamint az individualista szemléletet tükröző siker, előrejutás, karrier, kreatív élet értékei. Ebből kiindulva, e vegyes értékeket tartalmazó főkomponenst „*az útkeresés értékei*”-nek neveztem el.

3. A harmadik főkomponens kialakulásához a legnagyobb mértékben az olyan hedonista, individualista, materialista értékek járultak hozzá, mint a bulizás, ismerkedés, az érdekes, változatos élet, a gazdagság, anyagi javak és a siker, előrejutás. A harmadik főkomponensre a „*hedonista-individualista*” értékek kifejezést használtam (14. táblázat a Mellékletben).

Életstílus-csoportok

Az internetező fiatalok fogyasztásában, zenei ízlésében, szabadidő-eltöltésében és értékrendjében megfigyelhető különbségek alapján arra következtethetünk, hogy ezek az eltérések rendszerré állnak össze, kijelölve az életstílus-csoportok határait.

A korábbiakban bemutatott fogyasztási, zenei ízlésbeli, szabadidő-eltöltési és értékpreferenciákat jelző főkomponenseket, indexeket felhasználva alakzatfelismerő módszerekkel, klaszterelemzések segítségével különböztettem meg az internetező 19–29 évesek életstílus-csoportjait. Az életstílus-csoportok kialakítása során az volt a célom, hogy egyszerűbb kategóriarendszer alkalmazásával tudjam magyarázni az internet használatában fellelhető különbségeket, figyelembe véve nem csupán a társadalmi-demográfiai hátteret, hanem az individuális választásokat, döntéseket is.

A K-means klaszterelemzés segítségével egyértelműen elkülöníthető életstílus-csoportokat a végső klaszterközpont-értékek alapján definiáltam (2. táblázat):

1. A fiatalok *elit, intellektuális orientációjú* csoportjába azon internetezők tartoznak, akik szabadidő-eltöltésükben a magas kulturális tevékenységeket részesítik előnyben, fogyasztásuk elsősorban az otthoni élet területére koncentrálódik, az elitként definiált zenei műfajokat kedvelik. Az elit, intellektuális orientációjú felhasználókat egyszerre jellemzik a privát és útkereső értékek. Az internetező fiatalok 36%-a tartozik az első életstílus-csoportba.

2. A *bizonytalan, kiforratlan* fiatal internetezők csoportjába olyan személyek tartoznak, akik életkorukból (is) adódóan nem rendelkeznek teljesen egyértelmű, kialakult preferenciákkal. Ezt jelzi az, hogy az e csoportba tartozók egyaránt kedvelik a rock, illetve populáris műfajú zenéket, hogy egyaránt jellemzi őket a privát szférához köthető és hedonista-individualista értékrend, hogy fogyasztási mintáik gyengén körvonalazottak. Szabadidő-felhasználásuk szórakozásorientált, de rájuk jellemző leginkább az „egészségorientált” szabadidő-eltöltés is. Az összes internetet használó fiatal 43%-a tartozik ebbe a csoportba.

3. A harmadik életstílus-csoportot leginkább a szórakozásorientált szabadidő-eltöltés és a szórakozás vagy élmény-orientált fogyasztás, hedonista-individualista értékrend jellemzi, ezért e csoportot *szórakozás- vagy élmény-orientált* életstílus-csoportnak neveztem el. Az internetező fiatalok 21%-a tartozik ide.

Az internetező fiatalok eltérő életstílusai eltérő társadalmi hatásokat közvetítenek, de a társadalmi háttérrel és egyéni választásokat is tükröző életstílusok közötti kapcsolatot nem determinisztikus.

2. táblázat Az internetet használó fiatalok életstílus-csoportjai
– az egyes főkomponensek, indexek végső klaszterközpontjai a különböző életstílus-csoportokban (K-Means klaszterelemzés)

	Életstílus csoportok		
	Elit, intellektuális csoport	Bizonytalan, kiforratlan csoport	Szórakozás vagy élményorientált csoport
<i>Százalékos megoszlás</i>	36%	43%	21%
Magaskultúra orientált szabadidő eltöltés	0,518	-0,251	-0,449
Szórakozás orientált szabadidő eltöltés	-0,516	0,177	0,565
Egészség orientált szabadidő eltöltés	0,039	0,125	-0,326
Privát szférához köthető értékek	0,283	0,447	-1,456
Az útkeresés értékei	0,190	0,024	-0,391
Hedonista-individualista értékek	-0,640	0,447	0,140
Szórakozás vagy élményorientált fogyasztás	-0,087	-0,113	0,336
Otthoni élethez köthető fogyasztás	0,604	-0,311	-0,395
Rock	-0,303	0,257	0,023
Elit műfaj	0,732	-0,392	-0,474
Populáris műfaj	-0,325	0,264	-0,061

Megjegyzés:
K-Means klaszterelemzés
N = 889

Az internetező fiatalok tudástípusai

A kulturális-interakciós rétegződésmodell által definiált tudásstílusokat ebben a kutatásban nem tudtam reprodukálni, a rendelkezésre álló adatbázis ezt nem tette lehetővé. A komplex, több mint 100 változót alkalmazó kulturális-interakciós rétegződésmodell tudásstílusai helyett a 19–29 éves internetezők által relevánsnak tartott tudástípusokat/készségeket, illetve a közéleti hírek fogyasztását strukturálva próbáltam megragadni az eltérő tudástípusokat/irányultságokat. Ez a fajta rendszerezés közelebb áll a Ferge Zsuzsa vagy Fritz Machlup által kialakított, egyszerűbb tipológiához. A tudás meghatározásában Machlup iránymutatásait követtem, a tudás szubjektív értelmezéséből indultam ki, abból hogy a „tudó” számára mi definiálódik tudásnak.

Az egyszerűbb tipológia kialakításához 10, a fiatalok életében fontos tudás/készség/adottság értékelését használtam fel.

Ferge és Machlup tipológiáit tartva szem előtt, a 19–29 éves, internetet használó fiatalok által relevánsnak gondolt tudásfajták rendszerezésére főkomponens-elemzést használtam. Ennek során három tudástípust sikerült többé-kevésbé egyértelmű módon elkülöníteni:

1. Az „*intellektuális, szimbolikus*” tudástípusnak elnevezett első főkomponens a Ferge-féle „ünnepnap” tudástípushoz, illetve a Machlup-féle intellektuális tudástípushoz köthető. Kialakulásában jelentős szerepet játszik a tudás szimbolikus reprezentálását jelző diploma, az állandó tanulás-önképzés, a világnyelvek ismerete és az általános műveltség. Az állandó tanulás, önképzés lényeges elem: a tudástársadalom elméleteiben nagy hangsúly helyeződik az élethosszig tartó tanulásra (*life-long learning*), amely egy újfajta munkaerő-piaci követelménnyel, a rugalmassággal is kapcsolatos. Ilyen irányú elemzések a munkaerő-piaci rugalmatlanságok kiküszöbölésében nagy jelentőséget adnak nemcsak az állandó tanulásnak-önképzésnek, hanem az atipikus foglalkoztatási formáknak, amelyek az új kommunikációs technológiák intenzív közvetítésével zajlanak.

2. A második főkomponens lényegében a Ferge Zsuzsa tipológiájában „magas szintű szaktudásként” jelölt tudásszettet fedi le, és nagymértékben rokonítható a Machlup-féle praktikus tudással, azzal a megszorítással, hogy speciális praktikus tudásokat, szaktudásokat ölel fel. E főkomponens kialakulásában a politikai kapcsolatok, a pénzügyi ismeretek és a magas szintű számítógépes, informatikai ismeretek játszottak szerepet.

3. A harmadik főkomponens kialakulásához ugyancsak praktikus tudások, szaktudások járultak hozzá, azonban ezek általános szakmai ismeretek voltak. Ennek következtében a harmadik, tudásfajtákat rendszerező főkomponenst „*alacsonyabb szintű szaktudás*”-nak neveztem el (3. táblázat).

A kulturális-interakciós rétegződésmélet feltételezése szerint az eltérő tudásstílusok részben a hasonló érdeklődés, időtöltés, nézetek alapján is megragadhatóak.

Éppen ezért a relevánsnak tartott tudásokat/készségeket többfajta közéleti hírtípus fogyasztásával egészítettem ki. Négy hír (belpolitikai, külpolitikai, EU-val kapcsolatos, gazdasági hírek) iránti érdeklődés alapján a személyek jellemzésére egy közéleti hírek fogyasztását mérő indexet alakítottam ki főkomponens-elemzéssel (4. táblázat).

3. táblázat Releváns tudástípusok az internetet használó fiatalok körében, a főkomponens-elemzés eredménye

	Főkomponensek		
	Intellektuális, szimbolikus tudás	Magas szintű szaktudás	Alacsonyabb szintű szaktudás
	<i>Százalékos megoszlás</i>	25,6%	20,0%
Diploma	0,813	0,245	-0,105
Állandó tanulás-önképzés	0,802	0,153	0,168
Világnyelvek ismerete	0,750	0,233	0,124
Általános műveltség	0,726	-0,023	0,357
Politikai kapcsolatok	0,094	0,776	0,014
Pénzügyi ismeretek	0,155	0,757	0,259
Számítógépes ismeretek	0,300	0,640	0,204
Szakmai ismeretek	0,185	0,023	0,835
Autóvezetői jogosítvány	0,054	0,223	0,570
Szakmai/üzleti kapcsolatok	0,114	0,484	0,548
Sajátérték	2,58	2,00	1,61

Megjegyzések:

N = 959

Összes magyarázott hányad: 62%

4. táblázat Közéleti hírek iránti érdeklődés indexe az internetet használó fiatalok körében, a főkomponens-elemzés eredménye

	Rotálatlan főkomponens
	Közéleti hírek iránti érdeklődés
	<i>Százalékos megoszlás</i>
	74,8%
Belpolitikai hírek	0,901
Külpolitikai hírek	0,896
EU-val kapcsolatos hírek	0,834
Gazdasági hírek	0,826
Sajátérték	2,58

Megjegyzések: N = 959

Az életstílus-csoportokkal és tudástípusokkal kiegészített magyarázó modellek

A hipotézisek tesztelésére logisztikus regressziós elemzéseket használtam.⁶

A logisztikus regressziós elemzés jellegéből adódóan nem tudtam függő változóként bevonni a főkomponens-elemzés segítségével létrehozott felhasználói motívumokat. Helyette a főkomponensek kialakulásában legnagyobb súllyal bíró változót magyaráztam. Annak ellenére, hogy ily módon bizonyos szintű információvesztés következik be, úgy ítélt meg, hogy a logisztikus regressziós elemzés adhat a legbiztosabb módon választ a kutatás kérdéseire.

A három felhasználói motívum „képviselésében” három függő változót magyaráztam: a rekreációs célú felhasználói motívumot a zeneletöltés, az információszerző-erőforrásbővítő felhasználói motívumot a tanulással, munkával kapcsolatos információszerzés, az instrumentális felhasználói motívumot pedig a banki, hivatalos ügyek online intézése „képviselte”.

A logisztikus regressziós elemzések⁷ során csak azt regisztráltam, hogy a vizsgálatba bevont életstílus és tudástípus változók⁸ a társadalmi-demográfiai, illetve családi helyzetet jelző változók kontrollja mellett is meghatározzák-e vagy sem a felhasználás jellegét. Mivel a kutatás célja elméleti magyarázatok ellenőrzése és nem egy jelenség előrejelzése volt, az elemzés során nem tértem ki a szignifikáns hatással bíró változók magyarázó erejének összehasonlítására vagy a magyarázó modell erejének elemzésére,⁹ csupán a hatások és irányuk regisztrálására.¹⁰

A tudástípusok egyike tartalmazza magát a számítógépes tudást is, ezáltal pedig a magyarázómodellel kapcsolatban felmerülhet egy fontos kérdés: hogyan magyarázha-

- 6 Az empirikus elemzés során felvetődött azt is, hogy talán érdekesebb volna a logisztikus regresszió-elemzés helyett más, testhezállobb változót választani a hipotézisek tesztelésére. Az empirikus elemzés során lineáris és kategoriális regresszió elemzéseket egyaránt kipróbáltam. A modellek jellegéből adódóan a kategoriális regresszió elemzés jöhetett volna leginkább szóba, de a módszertani bizonytalanságaim és a szóban forgó elemzések viszonylagos ritkasága miatt, a legbiztosabb módszert, a logisztikus regresszió elemzést választottam. Annak ellenére, hogy a logisztikus regresszió használata során – a főkomponensek kialakulásában legnagyobb súllyal bíró változót magyaráztam – bizonyos szintű információvesztés következett be, úgy ítélt meg, hogy ez a módszer adhat a legbiztosabb módon választ a kutatási kérdésekre. Mivel az eredmények nagymértékben egybecsengtek a tárgyban készült korábbi vizsgálatok eredményeivel, úgy véltem, hogy az információvesztés ellenére is az alkalmazott eljárás megfelelő volt.
- 7 A tanulmányban bemutatott összes regressziós modell szignifikáns, ezt a speciális khi-négyszet próbával, a modell illeszkedését pedig a találatmátrix értékeinek és a Hosmer–Lemeshow illeszkedési statisztikának a figyelembevételével ellenőriztem. Az analízis eredményeit a B együtttható (a hatás irányának jellemzésére), a Wald statisztikához tartozó szignifikanciaszint (a hatás regisztrálására) és az esélyhányados értékei segítségével mutatom be.
- 8 Az életstílussal kiegészített modellektől eltérően a tudástípusokat szintetizáló főkomponenseket korrelálatlan indexeknek tekintettem, és így építettem be őket az elemzésbe. A közéleti hírtípusok iránti érdeklődést összesítő rotálatlan főkomponens esetében ugyanezt az eljárást követtem.
- 9 A logisztikus regressziós elemzésben is rendelkezésre áll olyan mutató (parciális R érték), amely a független változók relatív fontosságát jelzi, de mivel céloom csupán a hatások és irányuk regisztrálása volt, az eredmények bemutatása során nem térek ki erre.
- 10 A magyarázómodellek magyarázó erejének mérésére gyakran használt determinációs együttthatóval kapcsolatos félreértelmezésekről Moksony Ferenc módszertani munkáját (1999) tekintettem irányadósnak.

tó egy jelenség olyan tényezőkkel, amelyek tartalmazzák magának a jelenségnek az egyik meghatározó elemét? Ezt a látszólagos ellentmondást az oldja fel, hogy a magyarázandó változók a használaton belüli eltérések, és nem a hozzáférés vagy a digitális írástudás indikátorai.

Hosszú távon elképzelhető, hogy az információszerző-erőforrásbővítő felhasználás meghatározza a megszerzett jövedelmet, hatással van a kulturális erőforrások növekedésére vagy akár az egyén életstílusára, tudástípusára is. Azonban mivel az új technológiák viszonylag új keletűek, és a választott célcsoport is speciális, egyetlen esetben sem vizsgáltam a fordított oksági viszonyt, azaz a technológia eltérő használatának egyéni szintű kimeneteleit. Ily módon minden egyes feltételezés egyirányú oksági viszonyra vonatkozik.

A 19–29 éves magyar internetezők körében a felhasználás céljait magyarázó modellek szisztematikus digitális egyenlőtlenségeket jeleznek több dimenzió mentén.

A klasszikus, információszerző-erőforrásbővítő alkalmazás markánsan magasabb kulturális erőforrásokhoz kapcsolódik.

Az információszerző-erőforrásbővítő felhasználói cél képviseletében elemzett tanulással, munkával kapcsolatos információszerzés a leginkább körvonalazható felhasználói cél. Az előzetes várakozásoknak és a korábbi, felnőtt internetezők körében végzett elemzések eredményeinek megfelelően (Angelusz et al. 2005) az információszerző-erőforrásbővítő motívumot legmarkánsabban a kulturális erőforrások határozzák meg. A 19–29 éves felhasználók körében az információszerző-erőforrásbővítő motívumot szignifikáns módon nem befolyásolja sem a kibocsátó család anyagi helyzete, sem a kérdezett egyéni szintű jövedelmei. Ezzel ellentétben úgy a kérdezett iskolai szintje, mint a kibocsátó család iskolázottsága érdemben befolyásolja e felhasználói cél jelenlétét.

A szabadidő-eltöltésben, fogyasztási preferenciákban és zenei ízlésben, értékrendszerekben egyaránt határozottan elkülönülő elit-intellektuális életstílus – kontroll alatt tartva is – szignifikánsan befolyásolja az információszerző-erőforrásbővítő használatot, kétszeresére növelve annak esélyét, hogy a kérdezett munkájával, tanulmányaival kapcsolatos információkat keressen a neten.

A tudástípusokkal végzett regressziós modell is alátámasztja a tudástípusok hatásával kapcsolatban megfogalmazott feltételezéseket: minél inkább releváns az intellektuális-szimbolikus tudás a kérdezettek körében, annál valószínűbb, hogy erőforrásaik bővítésére használják a világhálót. Ugyanez mondható el a közéleti információk iránti érdeklődésről: minél magasabb a 19–29 éves fiatalok körében a közéleti hírek iránti érdeklődés, annál valószínűbb, hogy munkájukhoz, tanulmányaikhoz keresnek információkat a világhálón (6–9. táblázatok).

A rekreációs célú felhasználás magasabb gazdasági erőforrásokhoz, technológiai ellátottsághoz köthető.

A rekreációs motívum képviseletében vizsgált zeneszám-letöltést a kérdezett neme, kora, a település típusa, a kibocsátó család gazdasági helyzete és a háztartás új technológiákkal való ellátottságát jelző IKT-index, valamint az egyéni választásokat szintetizáló életstílus-csoportok és tudástípusok egymástól függetlenül egyaránt meghatározzák. Ez arra enged következtetni, hogy a rekreációs felhasználói motívum a fiatalok körében elsősorban életkorbeli és életstílusbeli sajátosság, inkább anyagi és nem annyira kulturális tényezők függvénye. A fiatal férfiak nagyobb valószínűséggel tar-

toznak azok közé, akik zeneszámokat töltenek le az internetről, mint a fiatal nők. Ha azt tekintjük, hogy a különböző fájlok letöltése speciális tudást is igényel, úgy tetten érhető egy speciális, nemek szerinti egyenlőtlenség a felhasználói tudások terén. Az életkor hatása negatív, azaz minél idősebb az internet-felhasználó, annál kevésbé valószínű, hogy rekreációs célra használja a világhálót.

A rekreációs motívum a jobban szituált, kedvezőbb anyagi helyzettel rendelkező fiatalokra lényegesen jellemzőbb: minél magasabb a kibocsátó család új technológiákkal való ellátottságát mérő, szélessávú internetelérést is magába foglaló index, annál jellemzőbb, hogy a kérdezett fiatal zeneszámokat tölt le az internetről. A származási család anyagi helyzetének szubjektív mutatója (szubjektív jólét) is megerősíti a gazdasági aspektusok jelentőségét: azon fiatalok, akiknek a családjában anyagi gondokkal küszködnek, vagy jövedelmeikből éppen kijönnek, lényegesen kisebb valószínűséggel használják rekreációs célra az internetet, mint azon családok fiataljai, akiknek nincsenek anyagi gondjaik. A településtípus hatása is szignifikáns, azaz a budapesti fiatalok körében a nem budapesti fiatalokhoz viszonyítva lényegesen romlik annak az esélye, hogy rekreációs célú felhasználót találjunk.

A fenti kontextusban vizsgált zeneletöltést szignifikánsan meghatározza az egyén életstílusa: ha a kérdezett a privát szféra és individualista-hedonista értékekkel, de alacsony fogyasztással jellemezhető bizonytalan, kiforratlan életstílus-csoportba tartozik, másképpen nagyobb valószínűséggel használja zeneszámok letöltésére az internetet, mint a szórakozás-orientált életstílus-csoportba tartozók (5. táblázat).

A regressziós elemzés során bizonyítást nyert az a feltételezés, mely szerint az internet használatában megfigyelhető különbségek eltérő tudástípusokhoz köthetők: az intellektuális, szimbolikus tudást relevánsnak gondoló fiatalok – függetlenül attól, hogy milyen korosztályhoz tartoznak, milyen iskolai végzettséggel vagy milyen családi háttérrel rendelkeznek – kevésbé valószínű, hogy rekreációs célokra használják az internetet (8. táblázat).

Az instrumentális felhasználói motívum a legkevésbé körvonalazható alkalmazás, magasabb kulturális erőforrásokhoz és aktív munkaerőpiaci státuszhoz köthető.

Az instrumentális felhasználói motívum, akárcsak az információszerző-erőforrásbővítő, magasabb kulturális erőforrásokhoz köthető. A már felsőfokú végzettséggel rendelkezők, a középiskolai végzettséggel rendelkezők nagyobb valószínűséggel használják banki vagy hivatalos ügyek intézésére a netet, mint a legfeljebb szakvégzettséggel rendelkezők. A gazdasági aktivitás is hatással van a felhasználói motívumra: a kereső tevékenységet folytatók nagyobb eséllyel intézik ezen ügyeiket az interneten, mint az inaktív, de internetet használó fiatalok. A kulturális erőforrások meghatározó voltát erősíti az az eredmény, mely szerint a közéleti érdeklődés pozitív hatással van az instrumentális felhasználói motívumra (7–10. táblázatok).

5. táblázat A rekreációs felhasználói motívumot magyarázó modell
– a logisztikus regressziós elemzés eredménye

	Zeneszámok letöltése (a „rekreációs” főkomponens képviselőjében)		
	B	Szignifikancia- szint	Esély- hányados
Elit, intellektuális életstílus-csoport	-0,215	0,421	0,807
Bizonytalan, kiforratlan életstílus-csoport	0,442	0,049	1,557
Kor	-0,111	0,002	0,895
Nem	-0,925	0,000	0,396
Szakvégzettség	0,609	0,137	1,838
Középiskola	0,099	0,799	1,104
Felsőfokú végzettség	-0,031	0,947	0,969
Tanul	0,124	0,707	1,132
Kereső tevékenységet folytat	-0,165	0,607	0,848
Budapest	-0,480	0,033	0,619
Anya – érettségi	0,192	0,358	1,212
Anya – felsőfokú végzettség	0,195	0,446	1,215
A család vagyoni helyzete	-0,076	0,119	0,927
A rendelkezésre álló felhasználható pénz	0,000	0,072	1,000
A család anyagi státusának szubjektív megítélése		0,018	
Rendszeresen vannak anyagi gondjaik	-0,953	0,033	0,386
Éppen hogy kijönnek a jövedelmeikből	-0,859	0,010	0,424
Beosztással kijönnek a jövedelmeikből	-0,305	0,285	0,737
IKT-index	0,012	0,009	1,012
Konstans	2,382	0,016	10,829
Cox&Snell R2	0,126		
Nagelkerke R2	0,182		

Megjegyzések: N = 878

A logisztikus regresszióban használt viszonyítási kategóriák: az iskolai végzettség esetében a legfeljebb 8 osztály, a gazdasági aktivitás esetében az inaktív, az anya iskolai végzettsége esetében a legfeljebb szakvégzettséggel rendelkezők, a településtípus esetében a nem budapesti, a család anyagi helyzetének megítélésében a „gondok nélkül élnek” kategóriák voltak. A család vagyoni helyzete, az egyéni szintű felhasználható jövedelmek, az IKT-index magas mérési szintű változók.

6. táblázat Az információszerző-erőforrásbővítő felhasználói motívumot magyarázó modell – a logisztikus regressziós elemzés eredménye

	Tanulással, munkával kapcsolatos információszerzés (az „információszerző-erőforrásbővítő” főkomponens képviselőjében)		
	B	Szignifikancia- szint	Esély- hányados
Elit, intellektuális életstílus-csoport	0,707	0,006	2,028
Bizonytalan, kiforratlan életstílus-csoport	0,284	0,204	1,328
Kor	-0,019	0,581	0,982
Nem	0,208	0,256	1,232
Szakvégzettség	0,148	0,696	1,160
Középiskola	1,035	0,004	2,815
Felsőfokú végzettség	1,759	0,000	5,807
Tanul	0,932	0,003	2,539
Kereső tevékenységet folytat	0,050	0,859	1,052
Budapest	-0,167	0,419	0,846
Anya – érettségi	-0,154	0,428	0,857
Anya – felsőfokú végzettség	0,813	0,004	2,255
A család vagyoni helyzete	0,048	0,320	1,050
A rendelkezésre álló felhasználható pénz	0,000	0,311	1,000
A család anyagi státusának szubjektív megítélése	0,701		
Rendszeresen vannak anyagi gondjaik	-0,102	0,807	0,903
Éppen hogy kijönnék a jövedelmeikből	0,042	0,902	1,043
Beosztással kijönnék a jövedelmeikből	0,196	0,532	1,217
IKT-index	0,005	0,238	1,005
Konstans	-1,003	0,287	0,367
Cox&Snell R2	0,160		
Nagelkerke R2	0,223		

Megjegyzések: N = 878

7. táblázat Az instrumentális felhasználói motívumot magyarázó modell
– a logisztikus regressziós elemzés eredménye

	B	Szignifikancia- szint	Esély- hányados
Banki, hivatalos ügyek online intézése (az „instrumentális” főkomponens képviselőjében)			
Elit, intellektuális életstílus-csoport	0,367	0,344	1,443
Bizonytalan, kiforratlan életstílus-csoport	0,397	0,294	1,488
Kor	0,061	0,217	1,063
Nem	0,139	0,581	1,149
Középiskola	1,211	0,005	3,355
Felsőfokú végzettség	1,742	0,000	5,710
Tanul	0,795	0,172	2,215
Kereső tevékenységet folytat	1,037	0,050	2,820
Budapest	-0,152	0,579	0,859
Anya – érettségi	0,133	0,639	1,142
Anya – felsőfokú végzettség	0,189	0,578	1,208
A család vagyoni helyzete	-0,041	0,525	0,960
A rendelkezésre álló felhasználható pénz	0,000	0,178	1,000
A család anyagi státusának szubjektív megítélése	0,586		
Rendszeresen vannak anyagi gondjaik	-0,097	0,872	0,908
Éppen hogy kijönnek a jövedelmeikből	-0,443	0,341	0,642
Beosztással kijönnek a jövedelmeikből	0,024	0,949	1,024
IKT-index	0,008	0,199	1,008
Konstans	-6,662	0,000	0,001
Cox&Snell R2	0,079		
Nagelkerke R2	0,153		

Megjegyzések: N=878

8. táblázat A rekreációs felhasználói motívumot magyarázó, tudásstílusokkal kiegészített modell – a logisztikus regressziós elemzések eredménye

	Zeneszámok letöltése (a „rekreációs” főkomponens képviselőjében)		
	B	Szignifikancia- szint	Esély- hányados
Intellektuális, szimbolikus tudás	-0,297	0,004	0,743
Magas szintű szaktudás	0,029	0,753	1,029
Alacsonyabb szintű szaktudás	-0,029	0,737	0,971
Közéleti hírek iránti érdeklődés indexe	-0,001	0,989	0,999
Kor	-0,136	0,000	0,872
Nem	-0,869	0,000	0,419
Szakvégzettség	0,702	0,088	2,018
Középiskola	0,416	0,299	1,515
Felsőfokú végzettség	0,378	0,430	1,459
Tanul	0,304	0,353	1,355
Kereső tevékenységet folytat	-0,083	0,787	0,920
Budapest	-0,573	0,009	0,564
Anya – érettségi	0,210	0,309	1,234
Anya – felsőfokú végzettség	0,213	0,399	1,238
A család vagyoni helyzete	-0,069	0,146	0,934
A rendelkezésre álló felhasználható pénz	0,000	0,221	1,000
A család anyagi státusának szubjektív megítélése		0,087	
Rendszeresen vannak anyagi gondjaik	-0,744	0,097	0,475
Éppen hogy kijönnek a jövedelmeikből	-0,617	0,057	0,540
Beosztással kijönnek a jövedelmeikből	-0,167	0,545	0,846
IKT-index	0,013	0,004	1,013
Konstans	2,542	0,010	12,699
Cox&Snell R2	0,120		
Nagelkerke R2	0,173		

Megjegyzések: N = 899

A logisztikus regresszióban használt viszonyítási kategóriák: az iskolai végzettség esetében a legfeljebb 8 osztály, a gazdasági aktivitás esetében az inaktív, az anya iskolai végzettsége esetében a legfeljebb szakvégzettséggel rendelkezők, a településtípus esetében a nem budapesti, a család anyagi helyzetének megítélésében a „gondok nélkül élnek” kategóriák voltak. A család vagyoni helyzete, az egyéni szintű felhasználható jövedelmek, az IKT-index magas mérési szintű változók. A tudástípusokat szintetizáló főkomponenseket indexként, folytonos változóként kezelve építettem be a modellbe.

9. táblázat Az információszerző-erőforrásbővítő felhasználói motívumot magyarázó, tudásstílusokkal kiegészített modell – a logisztikus regressziós elemzések eredménye

	Tanulással, munkával kapcsolatos információszerzés (az „információszerző-erőforrásbővítő” főkomponens képviselésében)		
	B	Szignifikancia- szint	Esély- hányados
Intellektuális, szimbolikus tudás	0,463	0,000	1,589
Magas szintű szaktudás	0,045	0,620	1,046
Alacsonyabb szintű szaktudás	0,062	0,479	1,064
Közéleti hírek iránti érdeklődés indexe	0,204	0,036	1,226
Kor	-0,026	0,436	0,974
Nem	0,272	0,141	1,312
Szakképzettség	0,085	0,823	1,089
Középiskola	0,676	0,068	1,966
Felsőfokú végzettség	1,267	0,005	3,550
Tanul	0,544	0,094	1,723
Kereső tevékenységet folytat	0,024	0,932	1,024
Budapest	-0,002	0,992	0,998
Anya – érettségi	-0,232	0,235	0,793
Anya – felsőfokú végzettség	0,566	0,045	1,762
A család vagyoni helyzete	0,048	0,319	1,050
A rendelkezésre álló felhasználható pénz	0,000	0,402	1,000
A család anyagi státusának szubjektív megítélése	0,482		
Rendszeresen vannak anyagi gondjaik	-0,392	0,362	0,676
Éppen hogy kijönnek a jövedelmeikből	-0,180	0,609	0,835
Beosztással kijönnek a jövedelmeikből	0,043	0,893	1,044
IKT-index	0,005	0,303	1,005
Konstans	0,166	0,862	1,181
Cox&Snell R2	0,183		
Nagelkerke R2	0,257		

Megjegyzések: N = 899

10. táblázat Az instrumentális felhasználói motívumot magyarázó, tudásstílusokkal kiegészített modell – a logisztikus regressziós elemzések eredménye

	Banki, hivatalos ügyek online intézése (az „instrumentális” főkomponens képviseletében)		
	B	Szignifikancia- szint	Esély- hányados
Intellektuális, szimbolikus tudás	-0,043	0,764	0,958
Magas szintű szaktudás	0,085	0,498	1,088
Alacsonyabb szintű szaktudás	-0,011	0,928	0,989
Közéleti hírek iránti érdeklődés indexe	0,294	0,040	1,342
Kor	0,059	0,229	1,060
Nem	0,141	0,568	1,151
Középiskola	1,124	0,010	3,077
Felsőfokú végzettség	1,697	0,000	5,457
Tanul	0,834	0,168	2,302
Kereső tevékenységet folytat	1,247	0,024	3,480
Budapest	-0,096	0,714	0,908
Anya – érettségi	0,147	0,602	1,158
Anya – felsőfokú végzettség	0,286	0,391	1,330
A család vagyoni helyzete	-0,053	0,399	0,949
A rendelkezésre álló felhasználható pénz	0,000	0,610	1,000
A család anyagi státusa (szubjektív jólét)	0,393		
Rendszeresen vannak anyagi gondjaik	-0,273	0,648	0,761
Éppen hogy kijönnek a jövedelmeikből	-0,658	0,153	0,518
Beosztással kijönnek jövedelmeikből	-0,094	0,792	0,911
IKT-index	0,006	0,331	1,006
Konstans	-6,013	0,000	0,002
Cox&Snell R2	0,090		
Nagelkerke R2	0,172		

Megjegyzések: N = 899

ÖSSZEZÉS

Az empirikus elemzések megerősítették a digitális egyenlőtlenségekre vonatkozó hipotéziseket:

- Az új kommunikációs technológiákkal kapcsolatos egyenlőtlenségek a használat jellegében érhetők tetten, egyértelműen elkülöníthetők a felhasználói motívumok.
- Az internethasználatban megnyilvánuló különbségek a társadalmi-kulturális egyenlőtlenségek szokásos mintáit követik.
- Az internetet használó fiatalok nem képeznek homogén réteget, legalábbis, ami az általuk relevánsnak, értékesnek gondolt tudástípusokat illeti, ezek egyértelműen elkülöníthetők.
- Az életstílus és a tudástípus a bevont társadalmi-demográfiai, jövedelmi tényezőktől függetlenül is meghatározzák az internethasználat jellegét.

Összegezve a digitális egyenlőtlenségek szisztematikusak és a már meglévő társadalmi egyenlőtlenségekhez adódnak hozzá.

Várhatóan a klasszikus, információszerző-erőforrásbővítő internetalkalmazás esetén következhet be a technológiahasználattal pozitív egyéni szintű hatása. Mivel ez esetben figyelhető meg legmarkánsabban a kulturális meghatározottság, és mivel olyan viszonylag lassan változó tényezők is meghatározzák, mint az életstílus és tudástípus, vélhetően e területen olyan egyenlőtlenségek jelennek meg, amelyek újfajta társadalmi exkluzivitás irányába mutatnak.

Az információszerző-erőforrásbővítő motívum ilyen szintű kulturális meghatározottsága kétségessé tesz számos, a digitális egyenlőtlenség felszámolására hozott kormányzati intézkedést. Amennyiben a kevesebb kulturális erőforrással rendelkező fiatalok lényegesen kisebb eséllyel használják erőforrásaik bővítésére az új technológiákat, úgy vitathatóvá válik körükben az online, munkaerőpiacra való belépést elősegítő, az online ügyintézését lehetővé tevő kezdeményezések vagy az oktatási célú tartalmak fejlesztésének eredményessége is. A digitális egyenlőtlenségeket felszámolni igyekvő kormányzati politikákat valószínűsíthetően más szociális, oktatási politikákkal kellene integrálni ahhoz, hogy a digitális szakadék és a digitális egyenlőtlenség minimalizálható legyen.

A fiatalok körében megfigyelt digitális egyenlőtlenségek az új technológiák terjedésének későbbi diffúziós szakaszában minden valószínűséggel markánsabban jelennek meg a teljes lakosság körében.

IRODALOM

- Agre P. (2002): Real Time Politics: The Internet and the Political Process. *The Information Society*, 18(5): 311–331.
- Angelusz R.–Tardos R.–Fábián Z. (2005): *Digitális egyenlőtlenségek és az info-kommunikációs eszközhasználat válfajai. Társadalmi Riport 2004*. Budapest: TÁRKI.
- Angelusz R.–Tardos R. (1991): *Hálózatok, stílusok, struktúrák*. Budapest: MKI–ELTE.
- Angelusz R.–Tardos R. (1992): Kapcsolathálózati minták, tudásstílusok és gondolkodásmódok az egyetemi hallgatók körében. In Váriné Szilágyi I. szerk.: *Társadalom és felsőoktatás, II. kötet, Hivatalos ifjúságkép, az ifjúság társadalomképe*. Budapest, 169–203.
- Calhoun, C. (1998): Community without Propinquity Revisited: Communication Technology and the Transformation of Urban Public Sphere. *Sociological Inquiry*, 68(3): 373–397, <http://www.ssrc.org/programs/calhoun/articles.page>.
- DiMaggio, P.–Hargittai, E. (2002): *From the „Digital Divide” to „Digital Inequality”: Studying Internet Use as Penetration Increases*. Working Paper Series 15, Center for Arts and Cultural Policy Studies.
- DiMaggio, P.–Hargittai, E.–Celeste, C.–Shafer, S. (2004): From Unequal Access to Differentiated Use: A Literature Review and Agenda for Research on Digital Inequality In Neckerman, K. ed.: *Social Inequality*. New York: Russell Sage Foundation.
- DiMaggio, P.–Hargittai, E.–Russell, W.–Robinson, J.P. (2001): Social Implications of the Internet. *Annual Review of Sociology*, 27: 307–336.
- Featherstone, M. (1995): *Undoing Culture. Globalization, Postmodernity and Identity*. London: Sage Publication.
- Facer, K.–Furlong, R. (2001): Beyond the Myth of the „Cyberkid”: Young People at the Margins of the Information Revolution. *Journal of Youth Studies*, 4(4): 451–469.
- Ferge Zs. (1980): Az iskola, a pedagógusok és a társadalom. In Ferge Zs.: *Társadalompolitikai tanulmányok*. Budapest: Gondolat, 121–135.

- Ferge Zs. (1984): *Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága*. Budapest: Akadémiai.
- Füstös L.–Szakolczai Á. (1999): Kontinuitás és diszkontinuitás az értékpreferenciákban (1977–1998). *Szociológiai Szemle*, 3: 54–72.
- Gábor K. (2003): Előszó. Sebezhető ifjúság. In. Andé F.–Stalder, B.–Azzopardi, A. szerk.: *Sebezhető ifjúság. Sebezhetőség az oktatásban a munkavállalásban és a szabadidőben Európában*. Szeged: Belvedere Meridionale, 7–11.
- Gábor K.–Kabai I.–Matiscsák A. (2003): *Információs társadalom és az ifjúság*. Szeged: Belvedere Meridionale.
- Hargittai, E. (2002): Second Level Digital Divide: Difference in People Online Skills. *First Monday*, 7(4), http://www.firstmonday.dk/issues/issue7_4/hargittai/.
- Hargittai, E. (2003): The Digital Divide and What to Do about It. <http://www.eszter.com/papers/c04-digitaldivide.html>
- Ifjúság 2000. Gyorsjelentés (2001)*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Z. Karvalics L.–Molnár Sz. (2004): Az információs társadalom találkozik az ifjúságpolitikával. *Új Ifjúsági Szemle*, tavasz: 90–96.
- Keegan, E.M. (2004): Digital Divide in Computer Access and Use Between Poor and Non-Poor Youth. *Journal of Sociology and Social Welfare*, June, 31(2): 91–112.
- Kohli, M. (1990): Társadalmi idő és egyéni idő. In Gellériné, L.M. szerk.: *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Budapest: Akadémiai, 175–212.
- Machlup, F. (1962): *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Machlup, F. (1984): *Knowledge: Its Creation, Distribution, and Economic Significance*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, Vol I–III.
- Moksony F. (1999): *Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése*. Budapest: Osiris.
- Nagy R. (2007): Új lencsék egy új társadalmi jelenség vizsgálatában: A digitális egyenlőtlenségek kutatásának átfogó szemléletéről. *Szociológiai Szemle*, 1–2: 41–59.
- Norris, P. (1999): “Who Surfs? New Technology, Old Voters and Virtual Democracy.” In Kasmarek, E.C.–Nye, J.S. eds.: *democracy.com? Governance in Networked World*. Hollis, NH: Hollis Publisher.
- Norris, P. (2001): *Digital Divide, Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Cambridge: University Press.
- Rét Zs. (2002): Az internet terjedésének gazdasági és kulturális gátjairól. ITHAKA, <http://www.ithaka.hu/Letoltheto>.
- Rogers, E.M. (1995): *Diffusion of Innovations*. New York: The Free Press.
- Tardos R. (2002): Az internet terjedése és használata Magyarországon 1997–2001. *Jel-Kép*, 1: 7–22.
- Török B. (2001): A diákok számítógép-használati szokásai – internetezés és elektronikus levelezés. *Új Pedagógiai Szemle*, július–augusztus: 105–122.
- Utasi Á. (1982): Életstílusok. Az életstílus-fogalom megjelenése a szociológiában In Kolosi T. szerk.: *Elméletek és hipotézisek. Rétegződés-modell vizsgálat I*. Budapest: Társadalomtudományi Intézet, 249–268.
- Warschauer, M. (2002): Reconceptualizing the Digital Divide. *First Monday*, 7, http://www.firstmonday.org/issues/issue7_7/warschauer/index.html.
- Wilson, E.J. (2000): Closing the Digital Divide: An Initial Review. Briefing the President. Washington: The Internet Policy Institute, <http://www.internetpolicy.org/briefing/ErnestWilson0700.html>

MELLÉKLET

11. táblázat Fogyasztói motívumok
– főkomponens-elemzés eredménymátrixa

	Főkomponensek	
	„Társas és szórakozás-orientált”	„Otthoni élet”
<i>Százalékos megoszlás</i>	25,5%	23,8%
Mobiltelefon	0,726	0,135
Bulizás, szórakozás	0,655	-0,258
Ruha-, cipővásárlás	0,639	0,160
Autó	0,635	0,198
Üdülés, nyaralás	0,633	0,300
Fodrász, kozmetikai cikkek	0,436	0,268
Háztartási felszerelések	0,101	0,775
Bútor, lakberendezés	0,077	0,736
Lakhatás	0,127	0,732
Étkezés	0,409	0,630
Sajátérték	2,55	2,38

Megjegyzések:

N = 959

Összes magyarázott hányad: 49%

12. táblázat Zenehallgatás
– főkomponens-elemzés eredménymátrixa

	Főkomponensek		
	Rock	Elit műfaj	Populáris műfaj
<i>Százalékos megoszlás</i>	20,7%	19,4%	14,9%
Metál	0,828	0,062	0,061
Punk	0,827	0,028	0,081
Rock	0,636	0,211	-0,070
Komolyzene	0,007	0,822	0,050
Népzene	0,085	0,741	0,075
Jazz	0,207	0,636	-0,087
Lakodalmas zene	-0,039	0,082	0,739
Pop	-0,045	0,104	0,649
Elektronikus zene	0,200	-0,226	0,592
Sajátérték	1,86	1,74	1,34

Megjegyzések:

N = 959

Összes magyarázott hányad: 55%

13. táblázat Szabadidő-eltöltés
– főkomponens-elemzés eredménymátrixa

	Főkomponensek		
	„magaskultúra-orientáció”	„szórakozás-orientáció”	„egészség-orientáció”
<i>Százalékos megoszlás</i>	22,0%	14,8%	13,6%
Komolyzenei koncertek	0,787	0,070	-0,041
Színház	0,734	0,154	0,196
Opera	0,730	0,076	-0,117
Kiállítás, múzeumok	0,704	0,025	0,322
Könyvesbolt	0,637	-0,075	0,294
Parti, diszkó	-0,102	0,743	0,001
Kávézó, kocsmá	-0,004	0,687	0,076
Filmklub, mozi	0,354	0,516	0,132
Könnyűzenei koncertek	0,353	0,473	0,192
Kirándulás	0,128	-0,124	0,766
Sportolás	0,090	0,246	0,647
Uszoda, strand	0,076	0,390	0,573
Sajátérték	2,88	1,78	1,63

Megjegyzések:

N = 959

Összes magyarázott hányad: 52%

14. táblázat Az internetet használó fiatalok értékstruktúrája
– főkomponens-elemzés eredménymátrixa

	Főkomponensek		
	„Privát szférához köthető” -értékek	„Útkeresés”- értékek	„Hedonista-individua lista” értékek
<i>Százalékos megoszlás</i>	<i>20,1%</i>	<i>17,9%</i>	<i>16,1%</i>
Békés, rendezett élet	0,805	0,105	-0,115
Belső harmónia	0,792	0,168	-0,026
Biztonság	0,731	0,177	0,029
Család	0,666	0,216	0,022
Igaz barátságok	0,566	0,154	0,167
Nemzeti érzés, magyarságtudat	0,079	0,783	0,040
Rend	0,221	0,741	-0,056
A társadalom számára hasznos élet	0,239	0,680	-0,018
Siker, előrejutás, karrier	0,110	0,581	0,363
Kreatív élet	0,223	0,559	0,193
Bulizás	-0,068	-0,078	0,818
Csajozás/pasizás	-0,168	-0,032	0,780
Érdekes, változatos élet	0,192	0,160	0,657
Gazdagság, anyagi javak	0,105	0,263	0,577
Sajátérték	2,82	2,51	2,26

Megjegyzések:

N = 959

Összes magyarázott hányad: 54%